

**MALİKƏJDƏR İBRAHİMOV,
MALİK ƏLİYEV**
Naxçıvan Dövlət Universiteti
E-mail: aliyevmalik1953@yahoo.com

ƏZİZ ƏLİYEV VƏ ONUN AZƏRBAYCAN SƏHIYYƏSİNİN İNKİŞAFINDA ROLU

Əziz Əliyev çətinliklərlə dolu bir həyat yolu keçmişdir. Bu çətinliklərə baxmayaraq o, təhsilini davam etdirməklə yanaşı işləmiş və daima elmi axtarışlarda olmuşdur.

Əziz Əliyev Azərbaycan səhiyyəsi üçün əvəzolunmaz işlər görmüşdür. O, gözəl səhiyyə təşkilatçısı idi. 1930-cu ildə Azərbaycan Tibb İnstitutunun yaradılmasında böyük rol oynayır. 1932-ci ildə isə həmin institutun rektoru olur. İnstituta rəhbərlik etdiyi beş il ərzində 55-dən çox dərslük və dərs vəsaitlərinin hazırlanıb nəşr olunmasına nail olmuşdur. Sonralar onun təşəbbüsü ilə ölkədə tibbi nəşriyyat yaradılır və ilk dəfə olaraq tibb jurnalı nəşr olunur, tibb qəzetin çapı qaydaya salınır (indiki "Təbib" qəzeti). Sonralar Elmi-Tədqiqat Ortopediya və Bərpa Cərrahliyi və Həkimləri Təkmilləşdirmə İnstitutunun təşkilinin təşəbbüsçüsü və təşkilatçısı olmuş və uzun müddət onlara rəhbərlik etmişdir. Əminliklə demək olar ki, bu məqalə yeni tibb kadrları hazırlanmasında mühüm rol oynayacaq.

Açar sözlər: *Əziz Əliyev, Elmi-Tədqiqat Ortopediya və Bərpa Cərrahliyi, Həkimləri Təkmilləşdirmə İnstitutunu.*

Əziz Əliyev 1897-ci il yanvar ayının 1-də qədim Azərbaycan torpağı olan İrəvan quberniyasının Hamamlı kəndində, kənd işləri ilə məşğul olan Məmmədkərim Kərbəlayı Qurbanəli oğlunun ailəsində dünyaya gəlmişdir. Anası Zəhra xanım isə İrəvan quberniyasının məşhur tacirlərindən olan İbrahim bəyin qızı olmuşdur.

O, ibtidai təhsilini rus-tatar (azərbaycan) məktəbində almış, 1908-ci ildə İrəvandakı gimnaziyaya daxil olmuş və 1917-ci ildə gimnaziyanı bütün fənlərdən əla qiymətlə bitirmişdir. Təhsilini davam etdirmək üçün maddi imkan olmadığından Bakı milyonçusu, xeyriyyəçi Hacı Zeynalabdm Tağıyevə müraciət edir və tez bir zamanda 300 rubl miqdarında kömək alır.

Əziz Əliyev 1917-ci ildə Sankt-Peterburqda Rusiyanın ən nüfuzlu ali tibb təhsili məktəblərindən olan Hərbi Tibb Akademiyasına daxil olmuşdur. O, hələ birinci kursdan Sankt-Peterburqda fəaliyyət göstərən səpgili yatalaqla mübarizə briqadasına işə düzəlir və boş vaxtlarında orada çalışaraq aldığı maaşla

həm öz xərclərinin bir hissəsini ödəyir, həm də valideynlərinə xərclik göndərir.

1918-ci ilin yay tətilinə Əziz Əliyev əhalisinin böyük əksəriyyətini azərbaycanlılar təşkil edən İrəvana gəlir və burada ermənilərin yerli əhaliyə amansız qəddarlıqları ilə üzləşir. O, məcburən ailəsini çətinliklə olsa da Şərura köçürür, sonra isə indiki Kəngərli rayonunun Şahtaxtı kəndində məskunlaşırlar. Bu vəziyyətlə əlaqədar Əziz Əliyev təhsilini davam etdirmək üçün Sankt-Peterburqa qayıda bilmir.

Erməni daşnakları rus bolşevik havadarlarının dəstəyi ilə 1920-ci ilin may ayında Naxçıvana hücum edərək Şərur rayonunu, eləcə də Şahtaxtı kəndini dağıdaraq qırğınlar törədirlər. Bu qırğınlardan didərgin düşən Şahtaxtı əhalisi, eləcə də Əziz Əliyevin ailəsi Araz çayını keçərək Cənubi Azərbaycanın Ərəblər kəndində məskunlaşırlar. O, burada həkim köməkçisi kimi çalışaraq öz tibbi fəaliyyətini davam etdirir. Anası Zəhra xanımı da elə Ərəblər kəndində itirir.

1921-ci ilin iyun ayında onlar yenidən Şahtaxtı kəndinə qayıdırlar və Əziz Əliyev 1923-cü ilin may ayına kimi kənddə orta tibb işçisi, həkim köməkçisi kimi tibbi xidmət göstərir.

1923-cü ilin may ayında Əziz Əliyev Bakı şəhərinə köçür və onun həyatında yeni mərhələ başlayır. O, əvvəllər Azərbaycan SSR Xalq Komissarları Şurasında iş icraçısı, sonra həmin idarədə ümumi şöbə müdirinin müavini, sonra katibin müavini və daha sonra respublika Xalq Komissarlığı Şurasının katibi vəzifəsini yerinə yetirir. Bütün bu işlərin ağırlığına baxmayaraq o, yarımçıq qalmış təhsilini də Bakı Dövlət Universitetinin tibb fakültəsində davam etdirir. 1927-ci ildə bu fakültəni bitirərək həmin universitetin daxili xəstəliklər kafedrasında işə başlayır. Həmin kafedrada əvvəllər ordinator, sonra aspirant və dosent kimi fəaliyyət göstərir. Əziz Əliyev 1929-1932-ci illərdə Azərbaycan Klinik institutunda rektor vəzifəsində çalışmışdır.

İkinci Dünya müharibəsindən əvvəlki illərdə və müharibədən sonrakı illərdə Əziz Əliyev Azərbaycanda səhiyyənin təşkili məsələlərinə xüsusi diqqət yetirmişdir. Onun bu xidmətləri əvəzilməzdir. O, Xalq Səhiyyə Komissarlığının müalicə şöbəsinin müdiri, Bakı Səhiyyə şöbəsinin müdiri, Xalq Səhiyyə Komissarının müavini, Xalq Səhiyyə Komissarı vəzifələrində işləyərkən respublikanın bütün rayonlarına getmiş, qarşıya çıxan problemlərin yerində həll edilməsi üçün tədbirlər görmüşdür.

Əziz Əliyevin böyük fəallığı ilə Azərbaycan Dövlət Universitetinin tibb fakültəsinin bazasında 1930-cu ilin iyun ayının 19-da Azərbaycan Dövlət Tibb İnstitutu yaradılmışdır. 1932-ci ildə həmin instituta rektor vəzifəsinə təyin olunmuşdur.

Bakı şəhərində səhiyyə xidməti işini yaxşılaşdırmaq məqsədilə Əziz Əliyev 1934-cü ilin mart ayında Bakı şəhər səhiyyə şöbəsinin müdiri vəzifəsinə təyin edilmişdir.

Azərbaycanda yüksək ixtisaslı milli tibb kadrlarının hazırlanması məqsədilə 1935-ci ildə o, yenidən Azərbaycan Dövlət Tibb İnstitutuna rektor vəzifəsinə qaytarılmışdır. 1935-ci ildə Həkimləri Təkmilləşdirmə İnstitutu təşkil olunur. Onun rəhbərliyi ilə geniş tədbirlər planı hazırlanmış və həyata keçirilmişdir. Belə ki, azərbaycanlı kadrlar işlə təmin edilmişdir. Əziz Əliyevin köməkliyi ilə 1932-1935-ci illərdə ana dilində 45 adda dərslük və dərs vəsaitləri hazırlanaraq tələbələrin istifadəsinə verilmişdir. Bu əsərlərdən onun özünün “Klinik analizlər”, K.Ə.Balakişiyevin “İnsanın normal anatomiyası”, C.Hüseynovun “Patoloji anatomiya”, M.Qəniyevin “Mikrobiologiya kursu”, Y.Qaziyevin “Ağciyər vərəmi”, Ü.Musabəyovanın “Göz xəstəlikləri”, Q.Səfərov və Ə.Həsənovun “Bioloji kimya”, Ə.Talışınskinin “Travmatologiya” və s. göstərmək olar. Bunlardan başqa M.A.Mirqasımovun, M.A.Topçubaşovun, M.M.Mirsəlیمovun, M.Ə.Əfəndiyevin, Z.M.Məmmədovun və başqalarının əsərlərinin çap etdirilməsində müstəsna xidmətləri olmuşdur. Onun təşəbbüsü ilə digər dillərdən də əvəzsiz kitabların: İ.Berberinin “Boğaz, burun, qulaq xəstəlikləri”, A.Qaltçının “Uşaq xəstəlikləri”, V.Skvortsovun “Farmakologiya kursu”, E.Freyzeldin “Histologiya” və s. Azərbaycan dilinə tərcümə olunmuşdur. Azərbaycan Dövlət Tibb İnstitutunun kollektivi tərəfindən 1930-1945-ci illərdə 80-dən artıq adda dərslük və dərs vəsaiti hazırlanıb nəşr etdirilmişdir ki, bunlardan da 55-i Əziz Əliyevin rektor olduğu illərə təsadüf edir. Onun şəxsi təşəbbüsü və institut əməkdaşlarının fəaliyyəti nəticəsində institutda “Tibb nəşriyyatı” yaradılmışdır və “Praktiki və nəzəri tibb jurnalı”nın nəşri təkmilləşdirilmişdir. 1933-cü ildə Əziz Əliyev jurnalın baş redaktoru vəzifəsinə təyin edilir. Həmin ildə onun təşəbbüsü ilə institutda “Tibb kadrları uğrunda” adı altında çoxtirajlı qəzetin çapına başlanılmışdır.

Əziz Əliyev hansı işdə çalışmadığından asılı olmayaraq həmişə elmi fəaliyyətini davam etdirmişdir. Belə ki, o, institutu bitirəndən iki il sonra namizədlik (1929-cu il), beş il sonra isə doktorluq dissertasiyasını müdafiə etmişdir. Əziz Əliyevin doktorluq dissertasiyası Azərbaycanda ilk dəfə olaraq SSRİ Elmlər Akademiyasının və ÜİLKGI Mərkəzi Komitəsinin mükafatlarına layiq görülmüşdür. Əziz Əliyev Azərbaycan SSR Xalq Səhiyyə Komissarı işlədiyi vaxtda (1941-ci ilin may ayının 13-də) SSRİ Elmlər Akademiyasının Azərbaycan filialının rəyasət heyəti nəzdində təşkil edilmiş elmi şuranın üzvü seçilmişdir. 1954-1956-cı illərdə Azərbaycan Elmi-Tədqiqat Ortopediya və Bərpa Cərrahlığı İnstitutunun direktoru, 1956-cı ildən ömrünün sonuna kimi Azərbaycan Dövlət Həkimləri Təkmilləşdirmə İnstitutunun rektoru vəzifələrində işləmişdir. 1956-cı ildən professor təsdiq edilmişdir. 1960-cı ildə Əziz Əliyevə “Azərbaycan SSR əməkdar həkimi” adı verilmişdir.

Əziz Əliyev həyat yoldaşı Leyli xanım ilə birgə Azərbaycan Səhiyyəsinə həm də layiqli davamçılar vermişlər:

Qızı Ləzifə Əliyeva – oftalmoloq, dosent.

Oğlu Tamerlan Əliyev – əməkdar elm xadimi, tibb elmləri doktoru, professor.

Qızı Zərifə xanım Əliyeva – atasının yolunu şərəflə davam etdirmişdir, şöhrətli oftalmoloq, Azərbaycan SSR Elmlər Akademiyasının müxbir üzvü olmuşdur.

Oğlu Cəmil Əliyev – tibb elmləri doktoru, professor, Azərbaycan Milli Elmlər Akademiyasının müxbir üzvüdür.

Dövlət xadimi, professor, respublikanın əməkdar həkimi, səhiyyə təşkilatçısı, gözəl insan Əziz Əliyevin xatirəsi həmişə Azərbaycan xalqının qəlbində yaşayır. Akademik M.Topçubaşov onun haqqında xatirələrində yazırdı: “Əziz Əliyev yalnız şəxsiyyət deyil, onun fəaliyyəti xalq səhiyyəsinin inkişafında bütöv bir mərhələdir”.

1998-ci ilin may ayının 14-də Əziz Əliyevin 100 illik yubileyi dövlət səviyyəsində keçirilmişdir. Tədbirdə ulu öndərimiz Heydər Əliyev onun həyat yolunun və yaradıcılığının bizə məlum olmayan məqamlarından geniş söhbət açmışdır.

2006-ci ilin dekabr ayının 5-də Əziz Əliyevin 110 illik yubileyi yenə də dövlət səviyyəsində keçirilmişdir.

Əziz Əliyevin əməyi hökumət tərəfindən bir çox təltiflər: Azərbaycan Mərkəzi İcraiyyə Komitəsinin “Fəxri fərmanı”, SSRİ Ali Sovetinin qərarı ilə iki “Lenin”, “Qırmızı Əmək Bayrağı”, “I dərəcəli Vətən Müharibəsi” ordenləri, “Qafqazın Müdafiəsi uğrunda”, “Almaniya Üzərində Qələbəyə görə”, “1941-1945-ci illərdə Böyük Vətən Müharibəsində Şərəfli Əməyə görə”, “Moskvanın 800 illiyinə görə” medalları ilə qiymətləndirilmişdir (2, s. 281-283).

Azərbaycan Dövlət Həkimləri Təkmilləşdirmə İnstitutu, Bakı, Naxçıvan, Mahaçqala şəhərlərində mərkəzi küçələrdən biri, Naxçıvan Mərkəzi Uşaq Xəstəxanası Əziz Əliyevin adını daşıyır.

ƏDƏBİYYAT

1. İslamzadə İ.F. Ömür salnaməsi və xatirələr. Bakı: Azərneşr, 1966, 109 s.
2. Talıblı T. Əziz Əliyev: dövrü, həyatı, şəxsiyyəti. Bakı: Göytürk, 1997, 286 s.
3. Talıblı T. Великий сын Азербайджана и Дагестана. Bakı: Göytürk, 1997, 254 s.
4. Talıblı T. Воспоминания об Азизе Алиеве. Bakı: Yazıçı, 1983, 126 s.
5. Cavadov R. Xalq işinə hədsiz səadət. “Kommunist” qəz., 1977, 5 yanvar.
6. Əliyev S.C., Hacıyeva H.M., Mikayılzadə N.C. Tibbi biliklərin əsasları. Bakı: Azərbaycan Tibb Universiteti, 2004, 483 s.

Маликаждер Ибрагимов, Малик Алиев

АЗИЗ АЛИЕВ И ЕГО РОЛЬ В РАЗВИТИИ ЗДРАВООХРАНЕНИЯ АЗЕРБАЙДЖАНА

Азиз Алиев прошел трудный жизненный путь. Несмотря на эти трудности, он наряду с учебой продолжал заниматься научными исследованиями.

У Азиза Алиева большие заслуги перед здравоохранением Азербайджана. Он был прекрасным организатором здравоохранения. В 1930 году он сыграл большую роль в деле создания Азербайджанского медицинского института. В 1932 году стал ректором этого института. За время руководства институтом в течение пяти лет добился издания более 55 учебников и учебных пособий. Позднее по его инициативе в стране было создано медицинское издательство, впервые был опубликован медицинский журнал, было упорядочено издание медицинской газеты (ныне газета «Табиб»). Позднее стал инициатором создания научно-исследовательских институтов ортопедии и восстановительной хирургии и Института усовершенствования врачей. Был их организатором и долгое время руководил ими.

С уверенностью можно сказать, что эта статья сыграет значительную роль в деле подготовки новых медицинских кадров.

Ключевые слова: *Азиз Алиев, Институт ортопедии и восстановительной хирургии, институт усовершенствования врачей.*

Malikajdar Ibrahimov, Malik Aliyev

AZIZ ALIYEV AND HIS ROLE IN DEVELOPMENT OF PUBLIC HEALTH IN AZERBAIJAN

Aziz Aliyev has passed a difficult course of life. Despite these difficulties, he continued to occupy himself with scientific researches along with study.

Aziz Aliyev has rendered great services to the public health of Azerbaijan. He was an excellent organizer of the public health. In 1930 he played the big role in creation of the Azerbaijan Medical Institute. In 1932 became the rector of this institute. When managed this institute within five years he achieved the edition more than 55 textbooks and teaching aids. Later on his initiative in the country the medical publishing house was established, the first medical magazine was published; orderliness in the edition of the medical newspaper (nowadays the newspaper "Tabib") was assured. Afterwards he became the initiator of establishment of Research and Development Institutions of Orthopedics and Restorative Surgery and an Institute of Advanced Medical Studies. He also has been at the head of these institutes for a long time.

With confidence it is possible to tell that this paper will play a considerable role in training of new medical personnel.

Key words: *Aziz Aliyev, Institute of Orthopedics and Restorative Surgery, Institute of Advanced Medical Studies.*